

Univerzita Palackého
v Olomouci

DEZINFORMACE a jejich negativní účinky v kontextu proměny světa masmédií

(se specifickým zaměřením na pandemii COVID19)

Kamil Kopecký
Dominik Voráč
Klára Mikulcová
Veronika Krejčí
Gerardo Gómez García

Olomouc, 2020

Dezinformace a jejich negativní vlivy v kontextu proměny světa masmédií (se specifickým zaměřením na pandemii COVID19)

Autoři:

Kamil Kopecký, Dominik Voráč, Klára Mikulcová, Veronika Krejčí,
Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, Česká republika
Gerardo Gómez Garcia
University of Granada, Španělsko

Vydalo:

Centrum prevence rizikové virtuální komunikace
Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Žižkovo nám. 5, Olomouc, 77140

Olomouc, 2020

Verze: 1.2

Poznámka:

Rozšířená verze studie bude publikována v zahraničním recenzovaném časopisu.

Dezinformace a jejich negativní vlivy v kontextu proměny světa masmédií (se specifickým zaměřením na pandemii COVID19)

Obsah

1	Úvod do problematiky	4
2	Populární dezinformační témata dnešní doby	5
3	Dezinformace spojené s COVID19.....	6
3.1	První vlna epidemie	6
3.2	„Zaručené“ rady, jak se zbavit koronaviru	8
3.3	Druhá vlna epidemie	8
3.4	Dezinformace spojené s očkováním a vakcínami.....	9
4	Dezinformace a jejich dopad	10
4.1	Dezinformace oslabují demokratické principy v zemích EU i mimo ně	10
4.2	Dezinformace obsahují nebezpečné rady	11
4.3	Dezinformace jsou propojené s kriminalitou.....	12
5	Mapování výskytu dezinformací a konspirací spojených s COVID19 u uživatelů sociálních sítí 13	
5.1	Výsledky výzkumného šetření.....	14
6	Boj proti dezinformacím.....	17
7	Doporučení	19
8	Použité zdroje	20

1 Úvod do problematiky

Nárůst množství informací, se kterými se obyčejný člověk v dnešní informační době setkává, s sebou nese kromě pozitiv i svá negativa. Jedním z negativ může být informační přetížení, které nastane, když množství přijatých informací překročí kapacitu zpracování jedince (Speier 1999). Přílišné množství informací je tak spíše překážkou, než že by bylo k užítku. Kromě toho, že se v dnešní době tedy zvyšují kvůli informačnímu přetížení nároky na odlišení toho, jaká informace je přínosná či pravdivá, se také zvyšuje množství zpráv, které jsou již od počátku vytvářeny jako nepravdivé s cílem ovlivňovat názor jejich příjemců. Tyto lživé zprávy označujeme jako dezinformace, a jak se nejen v poslední době, ale i napříč historií ukazuje, svým ovlivňováním názoru či nálad ve společnosti mohou být hrozbou jak v rodině osobní, tak i na národní či mezinárodní úrovni. Závažnost rozšiřování falešných zpráv potvrzuje i fakt, že nepravdivá zpráva se například na sociální síti Twitter šíří šestkrát rychleji než zpráva pravdivá (Vosoughi 2018).

Široká veřejnost používá pro označení nepravdivých zpráv pojmy jako dezinformace, misinformace, hoaxy a fake news téměř jako synonyma, ve skutečnosti mezi některými existuje významový rozdíl, přesná definice těchto pojmů stanovena ovšem není. Analýzou diskuze filozofů a datových vědců definoval Fallis (2014) dezinformaci jako „*zavádějící informaci s funkcí někoho oklamat*“. Právě touto funkcí, kdy informace slouží přímo k tomu, aby někoho uvedla v omyl a ovlivňovala tak názor čtenářů, se dezinformace liší od misinformace. Misinformace je sice také nepravdivá informace, avšak není šířena se záměrem někoho oklamat a ovlivňovat. Za původní šíření totiž může například neznalost, špatná interpretace či neuvědomovaná zaujatost.

Dezinformace jsou nadřazeným pojmem pro hoaxy a fake news, mezi těmito dvěma pojmy ale již není přesná významová hranice. Zatímco slovo hoax má dlouholetou historii (první použití se údajně datuje ještě do konce 18. století) a vzniklo zkráceninou slova hocus (česky klamat), fake news je sousloví používané hlavně v posledních letech. Jeho oblíbenost vzrostla při amerických prezidentských volbách v roce 2016, kdy toto sousloví začal používat tehdejší kandidát Donald Trump, a to jak na sociální síti Twitter, tak i v rozhovorech s reportéry. Kromě toho mohou být fake news spojovány spíše s vytvářením falešných reportáží a zpráv a poté šířeny pomocí sociálních sítí nebo masmédií, hoaxy jsou vnímány spíše jako informace, které jsou šířeny i jinak než masovými médii, například ústně či pomocí řetězových e-mailů. (BBC, 2020, Gregor, J. & Vejvodová, P., 2018, Nutil, P., 2018)

Dezinformace jsou fenoménem s tradicí delší než 2000 let, v minulosti byly běžnou součástí válečných konfliktů, rozšiřování nepravdivých zpráv o nepříteli (či naopak vlastní armádě) tvořily součást vojenské taktiky. Řada z nepravdivých zpráv přetrvala staletí – i dnes např. běžně věříme dezinformaci vytvořené původně Velkou Británií o tom, že *Napoleon byl malé postavy*, případně využíváme podvržené citáty, které vznikly jako součást dezinformační války v průběhu válečných konfliktů během 1. a 2. světové války (např. známý citát Winstona Churchilla: *Nevěřím žádné statistice, kterou jsem sám nezfalšoval*, který však vytvořil a cíleně rozšířil německý ministr propagandy Joseph Goebbels) (Dembowski, H., 2010). Dezinformace se v minulosti nevyhnuly ani komunistickému Československu, mnozí z pamětníků jistě vzpomenou na organizovanou dezinformační propagandu o mandelince bramborové (tzv. *americkém broukovi*), kterou nad územím ČR rozprašovala letadla amerických imperialistů (případně jej roznášeli nepřátelští agenti v krabičkách) s cílem zničit obyvatelům úrodu. Podobná propaganda se objevila také v Polsku a NDR (Lockwood, J., 2009).

Ke skutečně masovému rozšiřování dezinformací, hoaxů a konspirací však začalo docházet až s příchodem internetu, rozvojem sociálních sítí a (pseudo)anonymních internetových služeb. S demokratizací internetu začaly vznikat nejrůznější dezinformační a konspirační weby, které si velmi rychle získaly své čtenáře. Ti pak byli ochotni sdílet a rozšířit jakoukoli informaci, která byla na těchto webech publikována, mezi velké množství čtenářů. Základním problémem pak zůstala mediální gramotnost – velká část uživatelů internetu nebyla schopna informace ověřit, odhalit původní zdroj, rozlišit, co je pravda a co je neověřená spekulace... a řada z nich především necítila potřebu si informace ověřit – jednoduše věřili svému oblíbenému médiu či autorovi. Sociální sítě se postupně staly velmi důležitým zdrojem informací, např. před prezidentskými volbami v USA v roce 2016 získávalo přes 40 procent Američanů informace právě ze sociálních sítí – především Facebook. K nejčtenějším a nejvíce sdíleným zprávám patřily právě zprávy nepravdivé, silně manipulativní, dezinformační, fake news (Gunther, R., Nisbet, E., Beck, P., 2018). Dezinformace se nevyhnuly ani evropskému prostoru – masově se zde šířily např. dezinformace spojené s Evropskou unií, dezinformace spojené s migrací apod.

2 Populární dezinformační témata dnešní doby

Dezinformační témata se obvykle pojí s velmi složitými a naléhavými celospolečenskými tématy. Jedním z nich může být tematika migrace a islámu. Například v ČR se na sociálních sítích od roku 2015 opakovaně šíří dezinformace o migrantech, kteří se objevili na střeše vlaku na nádraží v českém Chebu. Tato zpráva je doplněná také o fotografii těchto fiktivních migrantů. Avšak jedná se o fotomontáž fotografie z Indonésie a prázdné vlakové soupravy stojící na nádraží v Chebu. Autoři dezinformací často využívají spojení dezinformace s upravenou fotografií, aby podpořili její věrohodnost (Kopecký, K. & Sztokowski, R., 2019). Na českých i zahraničních dezinformačních webech bývají migranti často znázorňováni jako zločinci, ze kterých bychom měli mít strach a kterých bychom se měli zbavit. Autoři těchto webů také záměrně sdílejí takové zprávy, ve kterých se trestných činů dopouštějí právě migranti, a o trestných činech, které spáchali občané dané země, mlčí.

Dalším populární dezinformační téma se týká očkování. Mezi nejčastější dezinformaci patří, že očkování způsobuje autismus u dětí, avšak neexistují žádné vědecké důkazy, které by to potvrdily. Původní studie, která ukazovala spojitost mezi očkováním a autismem byla publikována roku 1998 v britském časopisu Lancet. Po letech nezávislých výzkumů však bylo prokázáno, že tato studie byla zavádějící a záměrně klamavá, načež byla jejímu autorovi odebrána lékařská licence. Bohužel se s jejími následky potýkáme dodnes a mnozí rodiče se na její popud rozhodli svým dětem nepodávat očkování proti spalničkám, příušnicím a zarděnkám. Mezi další dezinformace patří, že očkování vyvolává astma či alergie, obsahuje nebezpečnou rtuť, hliník či antibiotika nebo že může naopak vyvolat nemoc, proti které má chránit (MZČR, 2019). Vzhledem k tomu, že dezinformace o očkování představují hlavní hrozbu pro globální zdraví, která by mohla zvrátit několik desítek let boje proti chorobám, navázala WHO dlouhodobou diskuzi s Facebookem ohledně zajištění přístupu k validním datům o vakcínách za účelem zamezení šíření dezinformací v online prostředí (Ghebreyesus, T. A., 2019).

Nárůst dezinformací můžeme sledovat také v období voleb. Konkrétně v České republice došlo k obrovskému nárůstu dezinformací během prezidentských voleb roku 2018, kdy proti sobě stáli dva kandidáti. Jeden z prezidentských kandidátů, Jiří Drahoš, však byl nepravdivým

zprávám vystaven více. Objevila se například dezinformace o tom, že si vzal od Nadace pro děti jeden milion korun, aby mohl financovat svoji kampaň. Informace, která se šířila sociálními sítěmi a řetězovými e-maily, byla vyvrácena a Jiří Drahoš se rozhodl podat trestní oznámení na neznámého pachatele (Bartoníček, R., 2020).

K dalším dezinformacím o kandidátovi patřilo, že je tzv. vítač uprchlíků, který změní Českou republiku v muslimskou zemi, že je spojen s Georgem Sorosem a společně plánují likvidaci evropské společnosti či přímo redukci lidstva, že je pedofil atd. (Golis, O., 2018) “Bouře” či “exploze” dezinformací je v médiích spojována také s prezidentskými volbami v USA. Mezi jednu z nejčastějších dezinformací, kterou tehdejší prezident Trump přizívoval svými příspěvky na sociálních sítích, patřilo tvrzení, že bylo manipulováno s hlasovacími lístky v jeho neprospěch. Trumpovi příznivci dokonce volali po tom, aby bylo počítání lístků zastaveno (heslo „*Stop the Count*”). Podvody byly spojovány také s tzv. korespondenčními lístky nebo s tím, že údajně hlasovali i mrtví voliči (Alba, D., 2020). Dezinformace o mrtvých voličích se začala šířit poté, co jistý William Bradley z Detroitu, který zemřel roku 1984, roku 2020 (kdy by mu bylo 118 let) údajně poslal korespondenční hlas pro Bidena. Avšak tato dezinformace byla záhy vyvrácena (Sherman, A., 2020).

V České republice se velmi často objevují dezinformace ohledně členství v Evropské unii. Ty jsou aktivně šířeny představiteli různých politických stran nebo jejich příznivci (či odpůrci). Představitel jedné z těchto stran například sdílel na sociálních sítích příspěvek o tom, že EU chce občanům ČR zakázat nože, avšak EU nikdy takový zákaz nedala. Právě dezinformace o tom, co všechno nám EU zakazuje, jsou jedny z nejčastějších. Podle jejich tvůrců nám zakazuje mimo jiné český rum, silné vysavače, hranolky, brambůrky, chléb, kávu, banány, okurky apod. (Kopecký, 2019). Dezinformace o členství v EU hrály také podstatnou roli během rozhodování ohledně Brexitu v roce 2016. Za zmínku stojí masově šířená falešná zpráva o tom, že Británie může 350 mil. £, které týdně posílá do EU, využít ve zdravotnictví (Reuters, 2018).

Výše jsme nastínili pouze některá populární dezinformační témata, v žádném případě se nejedná o jejich plný výčet. Avšak všechna mají jednu věc společnou – bývají často spojována s tím, co v daném státě či společnosti vyvolává silné emoce a co má celospolečenský dopad.

3 Dezinformace spojené s COVID19

Celospolečenský dopad měla v roce 2020 zajisté epidemie koronaviru. V tomto období kolovaly internetem (především pak sociálními sítěmi) desítky dezinformací, konspirací a neověřených (a neověřitelných) dezinformací, které se týkaly vzniku onemocnění, jeho šíření, léčby a dalších aspektů, které jsou s pandemií koronaviru spojeny.

3.1 První vlna epidemie

V jarní vlně evropské pandemie COVID19 se objevilo velké množství zpráv, které tvrdily, že samotný virus ani nemoc ve skutečnosti neexistují a že jde o spiknutí elit. Ty měly podle nich vymýtit ekonomicky neaktivní část populace (především seniory), případně zničit konkrétní skupinu podnikatelů (malých živnostníků) na úkor korporací. Další konspirace tvrdila, že koronavirus pomůže s vytvořením superstátu světové republiky (Máca, R., 2020). Objevily se také zprávy o tom, že virus je rasově naprogramován a zacílen na asijské obyvatelstvo. Tento způsob konspirací se v minulosti objevil hned několikrát - např. u dezinformací spojených s

nemocí HIV (i zde se masově šířilo médii nepodložené tvrzení o tom, že za epidemií AIDS v Africe stojí ve skutečnosti spiknutí západních vědců, kteří chtějí zničit africké obyvatelstvo (Heller, J., 2015).

Další varianty konspirací a dezinformací uváděly, že koronavirus vznikl proto, aby spustil světovou hospodářskou krizi a v jejím pozadí údajně stály finanční skupiny Rockefellerů a Rothschildů. Bohužel operace byla podle tvůrců konspirací „zpackaná“, protože Čína kontrovala mohutnou protiakcí a izolovala centra nákazy (Krupka, J., 2020). V podobném duchu pak vznikaly další obdobné teorie o tom, že šlo o selektivní biologickou zbraň namířenou na Čínu. Například v březnu se objevila zpráva, že na americké ambasádě ve Wu-chanu byly nalezeny zakopané boxy s biologicky nebezpečnými materiály (Novák, D., 2020). Přestože odborníci jasně vysvětlují, že neexistují žádné důkazy o tom, že by šlo o biologickou zbraň (Subramaniam, T., 2020), dezinformace si žily svým životem a vesele se dál šíří - třeba ústy politiků (Firozi, P., 2020). Jednou z nejbizarnějších dezinformací namířenou proti USA je zpráva, že koronavirus přenášejí obří komáři vychovaní v západní laboratoři speciálně pro přenos nemoci (První zprávy, 2020). Podle dalších informací COVID19 vznikl díky farmaceutické loby, která profituje ze zvýšeného zájmu o nákup léků a dalšího zdravotnického vybavení. Již tradičně pak byla pandemie spojována se jménem Bill Gates, který podle konspirátorů a dezinformátorů rozšířil virus, aby pak mohl na jedné straně profitovat z prodeje vakcín, na straně druhé pak údajně chce snížit populaci zeměkoule, případně populaci ovládat pomocí různých mikročipů a nanočipů. Tyto dezinformace se pak objevily především v druhé vlně pandemie, ve kterých docházelo k masovému testování populace.

Ke konspiracím o COVID19 se tradičně přidružily informace vycházející z konspiračního konceptu chemtrails – nad Evropou prý provádí letadla podezřelé kobercové nálety a zcela jistě tato aktivita souvisí s COVID19 a rozšiřováním viru. Nicméně podle registračních značek bylo potvrzeno, že jde o letadla společností zabývajících se geoinformatikou, která realizují mapování terénu pro tvorbu digitálních map (Vinklová, J., 2020).

Nutno podotknout, že během jara se objevilo i několik dezinformací či misinformací, kterou způsobila všeobecná panika z příchodu nového typu viru. Klasickým příkladem byly zprávy o uzavírání velkých českých měst do karantény, ať už Prahy (Novinky.cz, 2020), či Olomouce (Wittka, 2020). Internetem také kolovala nahrávka šířící poplašnou zprávu o zákazu vycházení. Tou se dokonce zabýval i premiér Andrej Babiš, který uvedl, že jejímu autorovi hrozí až osm let vězení. Autorka poplašné zprávy se nakonec přiznala na policii (Česká televize 2020).

Vznik a šíření koronaviru COVID19 byl rovněž spojován s nástupem nových technologií, především s mobilními sítěmi 5. generace (5G). Konspirátoři tvrdí, že nemoc COVID19 přímo způsobují frekvence používané bezdrátovou technologií 5G, které zároveň oslabují imunitu člověka. V souvislosti s šířením této dezinformace pak byly v mnoha zemích zaznamenány útoky vandalů na telekomunikační antény (Fildes, N., Stefano, M., Murphy, H., 2020). Podle dalších teorií se pak COVID19 prostřednictvím 5G sítí šíří přímo. I přes absurditu tohoto tvrzení si tyto informace své příznivce a šířitele našly.

Mezi další zprávy, které se ve spojení s COVID19 v online světě objevily, patří zaručeně pravdivé informace o tom, nemoc úmyslně roznegli Evropou američtí vojáci při cvičení NATO Defender Europe 20 (Faryová, I., 2020), podle dalších konspirátorů COVID19 přinesli do Evropy uprchlíci apod. Podle dalších zpráv rovněž koronavirus roznášejí poštovní zásilky z Číny, především pak z oblíbeného Aliexpressu. I toto není pravda, balíčky putují z Číny několik

týdnů a virus nemá šanci cestu přežít, i kdyby se snad nějak hypoteticky do balíčku či na něj dostal.

3.2 „Zaručené“ rady, jak se zbavit koronaviru

V jarní vlně pandemie v Evropě se rovněž vyrojilo velké množství zpráv o tom, jak se COVID19 zbavit, jak jej léčit apod. Jedním ze zaručených receptů proti COVID19 je podle dezinformací pravidelná konzumace horké vody (Reality Check team BBC, 2020), virus totiž podle dezinformátorů zahyne při teplotě 26-27 stupňů Celsia, základem je tedy chodit často na slunce a pít hodně horké vody. Jde však o mnohokrát vyvrácenou dezinformaci. Ze stejného soudku jsou mýty o pití vody každých 15 minut – podle dezinformátorů virus, který vstoupí do úst, voda přenesení do jícnu či žaludku, kde jej zničí žaludeční kyseliny.

U Čechů je zvláště oblíbená dezinformace o tom, že koronavirus zabíjí pití alkoholu, tedy pokud budeme pravidelně pít alkohol, jde o zaručeně funkční prevenci proti koronaviru. Přestože se alkohol k dezinfekci vnějších povrchů používá, jeho pravidelné a časté vnitřní užívání nám zabije především mozkové buňky – a ani cirhóza jater není pro člověka zrovna příjemná. V Iránu, kde je alkohol nelegální, zemřelo kvůli této dezinformaci přibližně 300 osob při otravě metanolem (Associated Press, 2020). Stejně tak nám zásadně nepomůže **častá** konzumace česneku, který je stoprocentně účinný na upíry, ale na koronavirus nezabírá. Podle dalších zdrojů pak na COVID19 stoprocentně zabírá med.

Milovníci kouření pak jistě ocenili dezinformaci o tom, že kouření koronavirus zabíjí a je spolehlivou cestou jak zabránit, aby nám virus vnikl do těla. Omyl, přestože vykouříte třeba 2 krabičky cigaret denně, kontaminaci koronavirem nezabráníte.

Dezinformace však velmi často šíří také vrcholní politici, včetně prezidenta USA, Donalda Trumpa. Ten na své tiskové konferenci navrhl, zda by lidé nemohli používat na koronavirus dezinfekční prostředek typu sava, a to vpichováním do žil (Clark, D., 2020). Okamžitě reagovali experti, kteří upozorňovali, že jakékoli doporučení nitrožilní aplikace nebo pití dezinfekčních prostředků je nebezpečné. V podobném duchu pak Trump doporučoval pro boj s koronavirem chlorochin či jeho varianty hydroxychlorochin, které se v minulosti využívaly jako antimalarikum (Clark, D., 2020). Mají však velmi silné vedlejší účinky – mohou způsobovat srdeční arytmii, pokles krevního tlaku, poškozují nervy a svaly atd. Navíc chlorochin je vysoce toxická látka.

O tom, že podobné rady mohou být velmi nebezpečné, se přesvědčili postarší manželé z Arizony, kteří byli ve vážném stavu převezeni do nemocnice poté, co vypili jako prevenci proti COVID19 čistící přípravek, který obsahoval chlorochin, který označil americký prezident jako jeden z potenciálních hlavních prostředků boje proti koronaviru. Přestože byli manželé převezeni velmi rychle do nemocnice v Phoenixu, muž zemřel na srdeční zástavu (Edwards, E., Hillyard, V., 2020).

Další zprávy rovněž radí používat na COVID19 vysoké dávky antibiotik, případně pravidelné používání antibiotik (jako formu prevence). Antibiotika však působí proti bakteriím, ne proti virům. Navíc se pravidelnou konzumací antibiotik snižuje jejich účinnost. Nicméně v případě hospitalizace vám mohou být podána antibiotika na léčbu ostatních infekcí organismu (WHO, 2020).

3.3 Druhá vlna epidemie

V podzimní vlně pandemie se objevily v souvislosti s pandemií dezinformace jiného typu. Velmi razantně začaly být opět šířeny dezinformace, které přirovnávají koronavirus k běžné chřipce (aniž by vzaly v potaz rozdílnou smrtelnost, nakažlivost, dlouhodobé dopady na lidské

zdraví apod.) a vzájemně srovnávají zcela nekompatibilní počty úmrtí na chřipku za rok (bez epidemiologických opatření) s úmrtími na COVID19 za několik měsíců (s epidemiologickými opatřeními). Podobné zprávy spojující COVID19 a chřipku se šířily napříč Evropou, ale také např. USA (Reuters, 2020).

Velmi aktivně se začaly šířit dezinformace spojené s rouškami, do veřejné diskuse vstoupily iracionální spojení, že *“rouška je jako drátěný plot proti komárům”*, přestože důvod pro aktivní nošení roušek je zcela jiný – zpomalit šíření viru kapénkami a chránit tak ostatní obyvatele. Současně se objevila řada koláží, které měly upozornit na to, jaký dopad má nošení roušek na lidské zdraví. Ze Slovenska k nám např. dorazil hoax, který obsahoval velké množství fotografií o vlivu nošení roušek na kůži člověka – fotografie však byly posbírány z různých internetových galerií a byly na nich zachyceny např. plané neštovice, atopické ekzémy apod. (Kopecký, K., 2020).

Do veřejné diskuse postupně začalo vstupovat velké množství odborníků (lékařů s nejrůznější kvalifikací), ale také celebrity či bývalí politici a došlo doslova k přehlcení mediálního prostoru velkým množstvím často velmi protichůdných informací, tvrzení a názorů, které ovlivnily celospolečenskou debatu. Odlišit fakta od nepodložených názorů se pak stalo značně problematické. Samostatnou část dezinformačního spektra pak tvořily informace spojené s testováním – objevily se nepravdivé zprávy z neověřených zdrojů o tom, že přestože osoba nebyla otestována, dostala zprávu o pozitivním výsledku testu. Výrazně se také začaly rozšiřovat konspirační zprávy o tom, že pacienti při testování dostávají do nosu implantován malý počítačový čip (nanočip). Sociálními sítěmi začaly putovat fotografie údajných *“čipů”*, využita byla např. fotografie nejmenší bible na světě (nahrané v počítačovém čipu), která byla připojena k textu, který popisoval, jak při testování dochází současně k čipování (Cemper, J., 2020).

3.4 Dezinformace spojené s očkováním a vakcínami

Obsáhlým dezinformačním tématem bylo také očkování a vakcíny proti koronaviru, které se objevilo při prvních zmínkách o jejich vývoji. Slovenský průzkum probíhající na přelomu září a října roku 2020 zjistil, že 31 procent slovenských učitelů věřilo konspirační teorii o čipování lidí pomocí očkování (Strana Spolu, 2020). V českém prostředí se objevily konspirační teorie související s očkováním a čipováním lidí, v podstatě tak kopírovaly už dřívější dezinformace o čipování během testů na zjištění koronaviru v těle. V tomto případě bylo opět nejvíce skloňováno jméno miliardáře Billa Gatese, jenž vakcíny a očkování údajně podporuje jakožto možný prostředek depopulace planety (Rukojmí, 2020). Dále se rozšířila zpráva, že očkování bude povinné (Morkowitz, L., 2020). Doslova rozmach dezinformací a konspiračních teorií zaměřených na vakcíny a očkování nastal v listopadu a prosinci roku 2020. V tuto dobu se totiž v masmédiích objevily první zprávy o dokončování klinických testů vakcín různých firem a následném spuštění plošného očkování. Dezinformátoři začali kvůli jejímu zrychlenému vývoji zpochybňovat účinnost vakcíny (Brzybohatá, 2020) nebo tvrdili, že může změnit DNA (Kučerová, 2020). Na popularitě také nabylo americké video, ve kterém autorka na základě informací z balení od vakcíny firmy AstraZeneca údajně zjistila, že obsahuje buňky z potravního lidského plodu (Formánek, 2020). Další dezinformace se zaměřovaly rovnou na výsledky očkování. Hojně byla sdílena manipulativní zpráva, že při *„testování vakcíny americké firmy Pfizer zemřelo šest osob“* (Hlavné správy, 2020), přičemž příčinou smrti nebyla vakcína samotná, nýbrž běžné choroby (FDA, 2020). Dále se v internetovém prostředí

objevila lživá informace, že Anglie tuto vakcínu zcela zakázala (Cemper, J., 2020). Téma očkování se nevyhnula ani klasické propagandě, kdy dezinformátoři postavili svoje teorie na informaci, že oxfordská vakcína obsahuje upravený adenovirus šimpanze, a začali tak šířit obrázky a internetové memy naznačující, že oxfordská vakcína udělá z lidí opice. Vznikla tak například fotomontáž Borise Johnsona s opičí hlavou či obrázků, na němž jsou lidé, kteří se po návštěvě stanu s vakcínou promění v opice. Kampaň byla rozšířena hlavně v zemích, kde chtěla Ruská federace prodávat svoji vakcínu Sputnik V. (Kelly, H., 2020).

Varování o výskytu dezinformací a hoaxů spojených s pandemií vydala řada institucí z celé Evropy, na šíření dezinformací či silně zkreslených informací o COVID19 upozorňovala systematicky také Světová zdravotnická organizace (WHO, 2020a). Ve Velké Británii a dalších zemích Evropy pak WHO nastartovala kampaň “Stop The Spread”, jejímž cílem bylo upozornit na rizika spojená s dezinformacemi spojenými s COVID19 (WHO, 2020b).

4 Dezinformace a jejich dopad

Podle výzkumu Eurobarometru: *Fake News and Disinformation Online* (TNS Political & Social, 2018), který se věnoval problematice fake news v 28 zemích Evropské unie, považuje většina obyvatel evropského prostoru fake news za velký problém. Přesněji řečeno 85 procent respondentů si myslí, že existence fake news je problém pro jejich zemi a jen o dvě procenta respondentů méně tvrdilo, že je problémem pro demokracii jako takovou.

4.1 Dezinformace oslabují demokratické principy v zemích EU i mimo ně

Rozšiřování dezinformací může zásadním způsobem oslabit demokratické principy, ke kterým patří demokratické volby (např. přímá vs. korespondenční volba), důvěra ve státní instituce, důvěra ve veřejnoprávní média, důvěra v právní řád apod.

Podle výroční zprávy *Bezpečnostní informační agentury ČR* (2019) představovaly velmi závažnou hrozbu právě dezinformace, jejichž důsledkem byla polarizace společnosti, podryvání důvěry v demokratický právní stát a jeho instituce a podpora zájmů cizí moci. Poté, co se v ČR v posledních několika letech vytvořila a etablovala poměrně stabilní dezinformační scéna složená z médií, která se prezentují jako nezávislá či alternativní, jsou stále častěji patrné pokusy jejich protagonistů o očištění od přívlastku „dezinformační“ a legitimizaci jejich názorů skrze tradiční a zavedená média. Tyto aktivity lze interpretovat jako přirozenou součást širšího trendu, který lze popsat jako snahu posunout konspirační teorie, proruské narativy a protizápadní postoje z okraje mediálního spektra do jeho středu (BIS, 2019).

S dezinformacemi se potýkala a potýká většina evropských zemí, stejné zkušenosti jako v České republice nalezneme také ve Velké Británii, Francii, Španělsku či Německu (Ignatidou, S., 2019).

Dezinformace mohou zásadním způsobem ovlivnit rozhodování voličů a zpravidla se také před volbami intenzivně šíří. Velká část dezinformací cílí na takové voliče, jejichž schopnost ověřit si informace je snížena (např. díky jazykové bariéře, nižší úrovni informační, digitální a

mediální gramotnosti, vyššímu věku apod.). Předvolební dezinformace pak mají za úkol především očernit protikandidáty a nabídnou řešení v podobě kandidáta vlastního.

Velkým problémem je, že se dezinformací a jejich šíření cíleně dopouštějí také samotní političtí kandidáti a v poslední době také již zvolení zástupci – členové parlamentů, senátů či vlád. Smutným trendem je také to, že se dezinformací a misinformací dopouštějí i hlavy států (prezidenti).

K velmi častým dezinformačním tématům rozšiřovaným online prostředím patří témata spojená s Evropskou unií a NATO. Upozorňují na to již řadu let zprávy bezpečnostních agentur jednotlivých evropských zemí. V souvislosti s aktuálními celosvětovými tématy (pandemie, migrace obyvatel, očkování, evropská integrace apod.) se pravidelně objevuje celá řada dezinformací cílených na snížení důvěry (a důvěryhodnosti) těchto institucí. (Wrobel, A., 2020).

4.2 Dezinformace obsahují nebezpečné rady

Dezinformace velmi často obsahují nebezpečné rady, jejichž napodobování může přímo vést k poškození lidského zdraví. Řada z dezinformací je pak s lidským zdravím přímo spojena a je dokonce navázána na trestnou činnost (např. podvodnou reklamu na výrobky, které mají zajistit např. zázračnou léčbu rakoviny). Online prostředím např. neustále kolují dezinformace a hoaxy o tom, že lidské tělo je zaplaveno parazity a jeden ze znaků této infekce je zápach z úst. Tato dezinformace má v uživatelských sítích prostřednictvím nepravdivých informací vyvolat strach a donutit je k nákupu zázračného výrobky, který z těla parazity vyžene (Pohorský, M., 2019).

Jak bylo zmíněno v kapitole *„Zaručené“ rady, jak se zbavit koronaviru*, v souvislosti s pandemií COVID19 se pak objevily např. informace o tom, jak lze onemocnění vyléčit např. konzumací dezinfekčních prostředků, čistících prostředků, bělidel apod. Řada z uživatelů internetových služeb pak tyto rady napodobila a byla hospitalizována (Spinney, L., 2020, Giordano, Ch., 2020). Podle některých studií (Islam, S., Sarkar, T. a kol., 2020) pak v souvislosti s dezinformacemi spojenými s COVID19 v průběhu prvních 3 měsíců roku 2020 zemřelo minimálně 800 osob a 5800 osob bylo hospitalizováno, a to především proto, že konzumovali metanol a čistící prostředky na bázi alkoholu. V průběhu epidemie pak také došlo v souvislosti s kritickým průběhem onemocnění COVID19 k úmrtí řady osob, které předtím ve veřejné diskusi prohlašovaly, že onemocnění neexistuje, případně není nebezpečné, proto není nutné nosit ochranné pomůcky a dodržovat bezpečnostní opatření.

4.3 Dezinformace jsou propojené s kriminalitou

Pandemie COVID19 doprovázená dezinformacemi rovněž vyvolala vlnu podvodů, ve kterých pachatelé zneužívali pandemii pro páčání trestné činnosti. Před nárůstem kyberkriminality spojené s pandemií varoval např. Europol (2020a), který upozornil na podvodné nabídky zdravotnických pomůcek spojených s pandemií (roušky, respirátory), na podvodné nabídky různých typů léčebných prostředků, ale také např. nárůst malware či ransomware, které tématu COVID19 využívají.

Podrobné varování sdílela i americká FBI (FBI, 2020), která v souvislosti s pandemií COVID19 upozorňuje především na to, že:

- A. Děti, který nejsou ve škole a nachází se doma, tráví více času v online prostředí – roste tak riziko, že budou vystaveni různým druhům útoků.
- B. Vyrůstá množství útoků hackerů a scammerů.
- C. Ochrana lidských práv a vyšetřování zločinů z nenávisti (hate crimes) zůstává pro FBI vysokou prioritou.

FBI současně varuje, že si uživatelé internetu mají dávat pozor na množství podvodů, které jsou spojené s pandemií COVID19 - např. na různé podvodné testy, podvodné e-shopy se zdravotnickým materiálem, nabídky zaručené léčby apod. Ve spolupráci s provozovateli sociálních sítí se také FBI aktivně zaměřuje na boj s dezinformacemi - např. na odhalování původních zdrojů dezinformací, poskytování odkazů na důvěryhodné zdroje, označování zavádějících příspěvků na sociálních sítích atd. (Hogan, J., 2020)

Častá je v souvislosti s dezinformacemi distribuce *ransomware* (vyděračský virus, který zablokuje počítač, zašifruje data a za odblokování požaduje finance), který je propojen s pandemií, ale také dalšími dezinformačními tématy (e-mail např. vyzývá k otevření infikované přílohy, která obsahuje důležité informace o léčbě či prevenci před COVID19; přílohy, které obsahují důležité informace k ochraně před sítěmi 5. generace (5G), nabízejí zaručený lék na rakovinu; poskytují informace o celosvětovém spiknutí apod.), přičemž dojde k zavirování a zablokování počítače a zašifrování dat. Vyděrači, kteří virus vytvořili, poté požadují za zpřístupnění dat zaplacení finanční částky. Ani po zaplacení však vždy nedojde k odblokování dat. S těmi typy útoků měly v období pandemie zkušenost např. nemocnice, ale také jednotliví uživatelé sítí (Europol, 2020b).

S dezinformacemi všeho druhu jsou také spojeny různé *druhy podvodných eshopů*, které nabízely rychlou dodávku zdravotnických pomůcek a po získání osobních údajů nakupujících (scam, phishing), zaplacení zálohy či přímo platby za zboží zmizely (či byly odhaleny a odstraněny). Podle údajů National Cyber Security Centre (NCSC) bylo v průběhu pandemie ve Velké Británii odhaleno minimálně 471 fake online shops selling fraudulent coronavirus safety equipment (UNODC, 2020). Ve Francii pak např. došlo k zablokování 70 podvodných www stránek, které tvrdily, že prodávají chlorochin. V USA pak scam spojený s pandemií způsobil od ledna do dubna 2020 ztráty finančních prostředků ve výši 13,3 milionů USD a měl dopad na 18 000 obyvatel (Iacurci, G., 2020).

5 Mapování výskytu dezinformací a konspirací spojených s COVID19 u uživatelů sociálních sítí

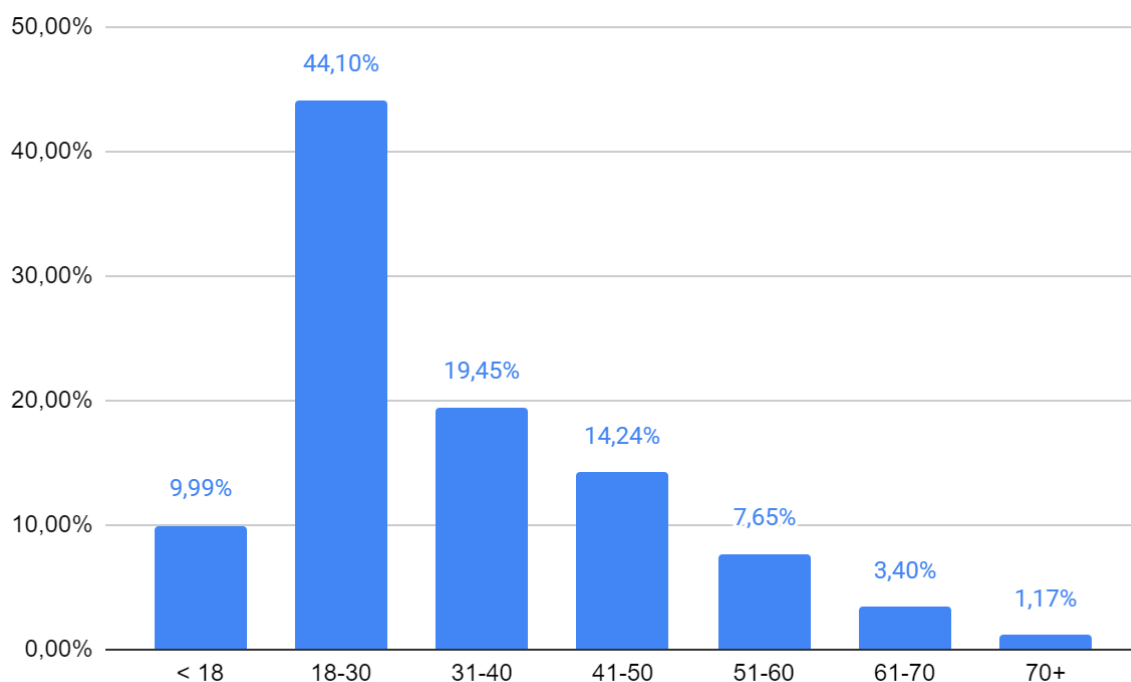
V průběhu listopadu 2020 výzkumný tým Centra prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (ČR) mapoval, se kterými dezinformacemi spojenými s COVID19 se uživatelé sociálních sítí (a dalších online služeb) v průběhu předcházejícího půl roku setkali. Pro tyto účely jsme vytvořili výzkumný nástroj – online dotazník v systému Google Forms, který obsahoval 35 dezinformací či konspirací o COVID19. Respondenti rovněž dostali možnost přidávat do dotazníku další položky. Cílem pak bylo zmapovat, se kterými dezinformacemi či konspiracemi se respondenti setkali. Úkolem nebylo objasňovat a vysvětlovat, z jakého důvodu jde o dezinformaci či konspiraci, případně posuzovat kvalitu zdroje informace. Distribuce dotazníku probíhala prostřednictvím sociálních sítí (především Facebooku), e-mailů a prostřednictvím reklamy na webových stránkách.

Výzkum nebyl financován státním rozpočtem, ani Evropskou unií či dalšími národními či nadnárodními subjekty.

Výzkumný soubor

Výzkumný soubor byl tvořen 941 respondenty (38,26 % tvořili muži, 61,74 % ženy), aktivními uživateli sociálních sítí. Věkové rozložení respondentů zachycuje následující graf.

Graf 1. Věkové rozložení respondentů

(n=941)

5.1 Výsledky výzkumného šetření

Tab. 1 Se kterými dezinformacemi spojenými s pandemií COVID19 jste se v online prostředí setkali?

Dezinformace či konspirace spojená s COVID19 šířená prostřednictvím online služeb	Četnost (n)	Relativní četnost (%)
COVID19 neexistuje, virus ani nemoc ve skutečnosti neexistují, jde o spiknutí elit	765	81,30 %
COVID19 je jen běžná chřipčka	849	90,22 %
COVID19 vzniknul proto, aby spustil světovou hospodářskou krizi (Rockefelleři a Rotschildové)	491	52,18 %
COVID19 je selektivní biologická zbraň namířená na Čínu	211	22,42 %
COVID19 vznikl na objednávku farmaceutické lobby, která profituje ze zvýšeného zájmu léků a dalšího zdravotnického vybavení	434	46,12 %
COVID19 vyvinul a rozšířil tým Billa Gatese*	587	62,38 %
COVID19 rozšiřují nad Evropou podezřelá letadla	124	13,18%
COVID19 je vyvolán a šířen prostřednictvím 5G technologií	530	56,32 %
COVID19 byl úmyslně rozšířen Evropou americkými vojáky při cvičení NATO (Defender Europe 20)	146	15,52 %
COVID19 roznášejí zásilky z Aliexpressu	228	24,23 %
COVID19 slouží k očipování lidí	721	76,62 %
COVID19 slouží k záměrnému redukování počtu obyvatel	552	58,66 %
Žádnou z těchto zpráv jsem nezaregistroval/a	41	4,36 %

(n=941)

Další položka dotazníku se zaměřila na dezinformace spojené s léčbou onemocnění COVID19.

Tab. 2 Se kterými dezinformacemi spojenými s léčbou onemocnění COVID19 jste se v online prostředí setkali?

Dezinformace či konspirace spojené s léčbou COVID19 šířená prostřednictvím online služeb	Četnost (n)	Relativní četnost (%)
COVID19 lze léčit pravidelným pitím horké vody	221	23,49 %
COVID19 lze léčit pitím vody každých 15 minut	112	11,90 %
COVID19 zabíjí pití alkoholu	413	43,89 %
COVID19 zabíjí intenzivní kouření	133	14,13 %
COVID19 léčí česnek	256	27,21 %

COVID19 lze léčit konzumací dezinfekčních prostředků (především chlorem)	321	34,11 %
COVID19 lze léčit nosními kapkami	119	12,65 %
COVID19 lze léčit vysokými dávkami antibiotik	103	10,95 %
Žádnou z těchto zpráv jsem nezaregistroval/a	271	28,80 %

(n=941)

V souvislosti s pandemií také kolovaly online prostředím v České republice a dalších zemích Evropy misinformace, dezinformace a konspirace spojené s testování, karanténou, kontakty s nakaženými osobami apod. I tyto zprávy získaly mezi uživateli popularitu a byly aktivně rozšiřovány, sdíleny a komentovány v prostředí sociálních sítí. V drtivé většině nebylo možné odhalit původní zdroj, u některých výroků však bylo možné zjistit, jak informace vznikla a kým byla rozšířena. Např. *výrok o tom, že ti, kteří nosí roušky, jsou vítáči migrantů*, pochází od exprezidenta Václava Klause (Buchert, V., 2020).

Další související misinformace, dezinformace či konspirace spojené s pandemií COVID19	Četnost (n)	Relativní četnost (%)
Lidem, kteří nebyli na testu, přišla SMS o tom, že jsou pozitivní	821	87,25 %
Hygienické stanice si vybírají, koho určí pozitivním a koho ne	277	29,44 %
Roušky způsobují vážné zdravotní (např. kožní) problémy	750	79,70 %
Vakcína proti koronaviru nemůže fungovat, protože vývoj vakcín trvá i 15 let	354	37,62 %
Lidé umírají s COVID19 (ne na COVID19)	817	86,82 %
Karanténa určitého města či obce (aniž by to byla pravda)	109	11,58 %
Znáte osobně někoho, kdo umřel na COVID19? Znáte někoho, kdo má COVID19? Jestli ne, pak neexistuje.	589	62,59 %
Ten, kdo nosí roušky, je vítáč migrantů.	429	45,59 %
Pokud je někdo v rodině pozitivní, tak hygiena označí za pozitivní všechny členy rodiny i bez testu. Proto jsou čísla nakažených v médiích tak vysoká.	295	31,35 %
Žádnou z těchto zpráv jsem nezaregistroval/a	28	2,98 %

(n=941)

Respondenti dotazníku dostali možnost doplnit další příklady dezinformací či konspirací, se kterými se v souvislosti s pandemií COVID19 setkali. Ti nám např. uvedli, že:

Když v nemocnici uvedou jako příčinu úmrtí COVID19, dostanou od státu peníze navíc.
Nošení roušek poškozuje plíce.

Při PCR testu či očkování vám do mozku implantují čip a udělají z vás bioroboty.
Za uvedení "zemřel na/s COVID19" do úmrtního listu dostávají pozůstalí 5000,- Kč.
COVID19 nechytí nikdo, kdo drží dietu proti překyselení organismu.

V sociálních zařízeních a nemocnicích záměrně navyšují počty infikovaných (zemřelých), protože za každého pozitivního (zemřelého) mají hodně peněz.

COVID19 je celosvětové spiknutí iluminátů.

Pracovníci hygienických stanic dostanou na den přesné číslo, kolik osob mají ten den označit jako pozitivní, to číslo přijde od někoho z vlády.

Čínské laboratoře zkoumající SARS a další viry ve skutečnosti neexistují. Virus se na lidi dostal na mokřím trhu Wuchanu (neexistují pro to ale žádné důkazy).

Záření mikrovln (4G, 5G, wifi, mikrovlnné trouby) narušují imunitní systém, buněčné membrány – umožní tak nepřímo snazší infekci.

Žádnou z těchto zpráv jsem nezaregistroval, nejsem ovce, abych sledoval informace o neexistující nemoci.

Pokud byl někdo opakovaně při kontrolních testech pozitivní, bylo to počítáno jako nový případ.

Testery jsou infikované z Číny, vyrábějí je nakažení.

Pokud byl někdo pozitivní až při druhém testování, tak to určitě chytil při prvním testování - od lidí ve frontě nebo od zdravotníka.

COVID19 je psychosomatické onemocnění.

Dezinformací jsou všechna opatření vlády - je např. nesmysl, že by naše okolí moje rouška chránila, je nesmysl dodržovat rozestupy, je nesmysl dezinfikovat si ruce, COVID19 není vážná hrozba apod.

Největším dezinformátorem je Babiš!

Sami jste ohrožením demokracie a svobody slova! Máme právo na svůj názor! (důchodkyně, 63 let)

Vláda a poslanci si místo vakcíny naočkují vitamíny, zbytek obyvatel dostane jed.

Očkování způsobuje neplodnost.

Dominantní platformou, která umožňuje aktivní šíření dezinformací, je pro respondenty našeho výzkumu především sociální síť Facebook. Tu uvedlo jako místo, kde na dezinformaci narazili, 85,65 procent respondentů. V online světě představují další zdroje dezinformací především samostatné webové stránky nejrůznější kvality (včetně nejrůznějších názorových platforem, stránek, které se označují jako alternativní k mainstreamovým médiím apod.) - ty označilo jako zdroj dezinformace 39,21 % respondentů. Třetina uživatelů pak označila jako zdroje dezinformací komerční masmédiá.

19,13 % respondentů označilo za zdroj dezinformací veřejnoprávní média. Někteří uživatelé pak veřejnoprávní média dokonce považují za primární zdroje dezinformací o COVID19. Při podrobném rozboru odpovědí těchto uživatelů pak zjistíme, že ti sami současně odpověděli v rámci otevřené otázky, že COVID19 neexistuje (případně nejde o nebezpečné onemocnění a epidemiologická opatření jsou zbytečná) a že dezinformace šíří především vláda prostřednictvím kanálů veřejnoprávních médií.

Twitter, případně server YouTube, poté jako zdroj dezinformací označilo menší množství respondentů. U Twitteru se jednalo o 7 % uživatelů, u serveru YouTube 9,67 % uživatelů.

Významný podíl na rozšiřování dezinformací o COVID19 mají také přátelé - 48,78 % respondentů uvedlo, že dezinformace spojené s pandemií obdrželi od svých přátel. Důvěra v informace od přátel představuje velmi důležitý faktor, který je s šířením dezinformací spojen.

Z výsledných dat lze usuzovat, že Česká republika nebyla ušetřena vlně dezinformací a misinformací spojených s COVID19, naopak dezinformace významným způsobem penetrovaly veřejný prostor a velká část populace se s nimi setkala. Lze předpokládat, že chování velké části obyvatel dezinformace skutečně aktivně ovlivnily.

6 *Boj proti dezinformacím*

Boj proti dezinformacím probíhal a probíhá jak na národní, tak i mezinárodní úrovni. Evropská unie začala bojovat proti dezinformacím v roce 2015, kdy byla zřízena skupina East Stratcom zaměřující se na potírání údajné dezinformační kampaně vedenou Ruskou federací. Jedním z prvních kroků, který tato pracovní skupina udělala, bylo vytvoření webové stránky EUvsDisinfo (www.euvsdisinfo.eu). Ta monitoruje média v 15 jazycích a identifikuje, sestavuje a zveřejňuje případy dezinformací pocházejících z tzv. „*prokremelských*“ webů šířící ruskou propagandu na území Evropské unie (EUvsDisinfo, 2020).

V říjnu roku 2018 vznikl Kodex zásad boje proti dezinformacím, který podepsaly firmy jako Google, Mozilla, Facebook či Twitter, později se přidali i Microsoft a TikTok. Signatáři se zavázali například k tomu, aby zrušili zisk z reklam těm stránkám, které mají dezinformační obsah, nebo umožnit uživatelům nahlásit dezinformační obsah. Dále se měla zlepšit viditelnost informací, které uvádí dezinformace na pravou míru. Tato opatření způsobila, že od začátku pandemie koronaviru bylo napadnuto přes tři miliony podezřelých twitterových účtů šířících dezinformace ohledně onemocnění covid-19 (European Council, 2020). Kromě výše uvedeného spustila Evropská komise na svých webových stránkách sekci *Boj proti dezinformacím* zaměřenou přímo na dezinformace spojené s koronavirem. Mimo výčet nejrozšířenějších dezinformací zde nechybí ani návod, jak rozeznat fakta od smyšlenek, či nejznámější online zdroje relevantních a pravdivých informací z oficiálních institucí (Evropská komise 2020).

Na konci roku 2018 předložila Evropská unie akční plán pro posílení boje proti dezinformacím v Evropě i za jejími hranicemi. Ten vycházel ze čtyř priorit; v rámci první priority se měla EU zaměřit na účinnější odhalování, které bylo spjato s posílením pracovních skupin na odhalování dezinformací (a s tím spojené zvyšování rozpočtu na odhalování z 1,9 milionů eur

na 5 milionů). Druhou prioritou se stala koordinovaná reakce, díky které měl být spuštěn systém včasného varování. Dalšími prioritami bylo zaměření se na online platformy a jejich dodržování Kodexu zásady boje proti dezinformacím či zlepšování povědomí občanů a zlepšení jejich mediální gramotnosti například pomocí informačních kampaní (Evropská komise 2018). Systém včasného varování z druhé priority akčního plánu byla Evropská unie připravena použít v březnu při první koronavirové vlně, systém ovšem spuštěn nebyl (Stolton, S., 2020).

Společný boj proti dezinformacím a misinformacím v době koronavirové pandemie probíhal i na mezinárodní úrovni. V září roku 2020 vydaly organizace jako WHO, OSN, UNICEF či UNESCO společné prohlášení, které se vztahovalo k „*infodemii*“, tedy k rozsáhlému výskytu falešných zpráv. V tomto prohlášení vyzývají podepsané organizace členské státy, aby vypracovaly a prováděly akční plány, které by podporovaly včasné šíření přesných informací na základě vědeckých poznatků, a to při respektování svobody projevu. Podle Kodexu je boj proti dezinformacím jedním z důležitých faktorů boje proti pandemii koronaviru samotné, protože „*bez patřičné důvěry a pravdivých informací se nebudou používat testy, imunizační kampaně nedosáhnou svého cíle a virus bude dále prosperovat*“ (WHO, 2020).

V době pandemie koronaviru pomáhaly v českém prostředí informovat o dezinformacích tradiční projekty jako Manipulátoři.cz, Čeští elfové či E-bezpečí. Kromě nich se ovšem objevily další iniciativy, které neměly za cíl informovat přímo o dezinformacích, ale zajistit lepší informovanost v době, kdy část společnosti, politických zástupců i expertů z různých oblastí považovala způsob nařizování vládních opatření jako chaotický (iDnes, 2020, Keményová, Z., 2020, Česká televize, 2020). Právě lepší informovanost měla pomáhat předejít různým mýtům, například z oblasti školství byl známý mýtus, že „*docházkou do školy se páchá trestný čin*“ (MŠMT 2020). Velice oblíbeným zdrojem informací se hlavně pro mladší část populace staly příspěvky na instagramovém profilu českého poslance Dominika Feriho, jenž podával zprávy o vládních nařízeních za pomoci fotky s černým trojúhelníkem na žlutém pozadí. Takové příspěvky většinou dosahovaly počtu přes 100 tisíc „to se mi líbí“, samotný profil Dominika Feriho sleduje přes 800 tisíc uživatelů. Takové informování veřejnosti bylo vyzdviženo i premiérem Andrejem Babišem, jenž poté schválil Feriho záměr vytvořit webový portál, který by o koronaviru informoval srozumitelně a přehledně (iRozhlas 2020). V listopadu 2020 tak vznikl web <https://covid.gov.cz/>, jehož součástí je kromě aktuálních informací o vládních opatřeních i rubrika hoaxy. Další iniciativu z politického prostředí představuje kampaň *Pravda bolí* europoslankyně Markéty Gregorové, která se zaměřovala na medializaci problematiky dezinformací prostřednictvím publikace článků či konference (Pravdabolí 2020). Bojem proti dezinformacím v době koronaviru se zabývaly také neziskové organizace. Vzdělávací program *Jeden svět na školách* organizace *Člověk v tísni* vytvořil metodickou příručku *Dezinformační dezinfekce*, jež je určena primárně pro žáky na druhém stupni základních škol a pro žáky škol středních. V příručce jsou kromě rad, jak kriticky přistupovat ke zprávám a rozpoznat dezinformaci, také příklady falešných zpráv v době pandemie covid-19 (JSNS, 2020).

7 Doporučení

Existuje několik postupů a vodítek, jak minimalizovat šanci, že uvěříme zprávám, které jsou falešné. Jedním ze základních postupů, jak přistupovat k rozpoznávání falešných zpráv, je pravidlo 5 W: who (kdo), what (co), when (kdy), where (kde, odkud), why (proč). Toto pravidlo bývá často pro různé účely modifikováno, kromě jakési evaluace zdroje pomáhá například novinářům, jak by měl být sestaven článek. Na základě pravidla 5 W pro ověřování informací se zaměříme na to, kdo informaci napsal, co je smysl sdělení, kdy byla zpráva publikována, odkud (z jakého zdroje) informace pochází a proč bychom měli zdroji (ne)věřit (Libguides, 2020). Níže uvádíme podrobnější doporučení, které vychází z této koncepce a z doporučení různých autorů (Nutil, P., 2016, Waugh, R., 2019, Kopecký, K., 2018, Voráč, D., 2020, Nagler, Ch., 2017).

Prvotním znakem dezinformační stránky může být již její název. Protože je hlavním smyslem dezinformátora čtenáře oklamat, využívají často názvy, které se podobají seriózním zpravodajským webům. Jedním z takových případů byla webová stránka abcnews.com.co, kterou si čtenář může splést se zpravodajským portálem abcnews.go.com. Kromě samotného názvu autor falešné stránky zkopíroval i design a logo webu (Murtha, J., 2016). Matoucí název ovšem nemusí být nutně spojován s dezinformacemi či s napodobováním určitých webů. Z internetového prostředí České republiky je známý spor o název serveru Parlamentní listy (fungujícím dodnes), který může ve čtenářích evokovat, že se jedná o oficiální médium Parlamentu České republiky. Tento portál je ovšem názorovou platformou bez ověřování faktické správnosti. V roce 2012 dokonce vydala Kancelář Poslanecké sněmovny České republiky prohlášení, že se distancuje od tohoto internetového serveru (Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, 2012).

Dalším možným vodítkem, že může být daná zpráva lživá, je její titulek. Opět musíme vycházet ze záměru osoby, která takovou zprávu vytvořila – jde jí totiž o to, aby se zpráva rozšířila co nejvíce, z čehož pak plynou vyšší finanční zisky (například z reklam) či větší dopad na společnost. Aby autor čtenáře zaujal, využívá často takzvaný clickbaitový titulek (do češtiny můžeme slovo clickbait volně přeložit jako návnada na kliknutí). Jde o vytvoření takového titulku, který je poutavý, a nutí tak čtenáře na daný odkaz kliknout. Takovéto titulky obsahují například nějakou senzační informaci působící na emoce čtenáře. Často se ovšem stává, že informace z titulku není v článku ani uvedena.

Pro obsah samotné zprávy platí podobná pravidla jako pro její titulek. Pokud jsou zpráva či titulek považovány za senzační, nemusí být nutně lživé, avšak čtenář by měl zpozornět a řídit se pravidlem, že mimořádná tvrzení potřebují mimořádné důkazy. Při čtení zpráv bychom si měli také dávat pozor na používání takzvaného „selského rozumu“. Dezinformátoři a konspirátoři používají argument selským rozumem k tomu, aby spojili události, které spolu nemají nic společného, či aby se dobrali odpovědi, proč určité události vznikly a jak budou pokračovat. Kopecký (2018) píše: „*Selský rozum má sklon ke zjednodušování, schematismu, dogmatismu, protože nebývá podložen kritickým myšlením, naprosto pak selhává při hodnocení věcí/jevů, se kterými nemáme každodenní přímou zkušenost.*“

Další důležitou součástí zpráv jsou citace, o jejichž důležitosti se dokonce zmiňují i etické kodexy redakcí, syndikátů či společností novinářů. Například v etickém kodexu Společnosti

profesionálních novinářů se dočteme, že by žurnalista měl vždy identifikovat zdroje, protože má společnost právo na to, aby posoudila jejich spolehlivost. Dále by měl pracovat s originálními zdroji, kdekoliv je to možné, a být zodpovědný za přesnost informací (SPJ 2020). Seriózní novinářský článek (pokud se tedy nejedná o reportáž) by měl tedy obsahovat co největší množství citací s uvedením zdroje. Jedná-li se o spor mezi dvěma a více stranami, je nutné pro objektivitu uvést tvrzení všech stran. Je také nepřípustné, aby novinář zaměňoval osobní názory za fakta, o čemž se zmiňuje například i etický kodex Syndikátu novinářů České republiky (2020).

Ještě před přečtením článku by se měl čtenář podívat na datum jeho vzniku. Jednou z praktik dezinformátorů je publikace starších článků a vydávání je za nové. Typickým příkladem je článek deníku The Telegraph o plynových bombách a arabských dokumentech nalezených u katedrály Notre-Dame v Paříži. Ten byl vydán v roce 2016 a „zrecyklován” v roce 2019 těsně po shoření již zmíněné katedrály. Tento článek byl argumentem různých konspirátorů, že za požár mohou muslimové (Factcheck, 2019). S dalšími důležitými údaji, tj. web, na kterém se daná zpráva nachází, a její autor, může pomoci jakýkoliv internetový vyhledávač. Kdykoliv, když si čtenář není jistý pravostí článku, se může podívat po jiných člancích s podobným tématem. Pokud o dané problematice informuje shodně více médií, a to i média seriózní, například veřejnoprávní, je velmi malá pravděpodobnost, že by byla daná zpráva dezinformace. Navíc mohou o dané zprávě informovat například fact-checkerské agentury, které danou zprávu vyvrátí. Vyhledávač může také pomoci s ověřením autora sdělení – například nám může podat informace, které další články napsal a na jakých portálech, popřípadě jestli o autorovi nenapsal někdo jiný, že je například to dezinformátor. Podezřelé je také to, když se autor nepodepíše nebo když vystupuje pod pseudonymem. V tomto případě tak vlastně o článku říká, že se pod něj nepodepíše a neručí za něj tedy svým jménem.

8 Použité zdroje

Alba, D. (2020). Top 10 Misinformation Storylines on Election Week. The New York Times. Online: <https://www.nytimes.com/2020/11/09/technology/top-10-misinformation-storylines-on-election-week.html>

Associated Press. (2020). False belief that drinking methanol protects from coronavirus leaves 300 people dead and 1,000 more ill in Iran. Daily Mail. Online: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-8159055/False-belief-drinking-methanol-protects-coronavirus-kills-300-people-Iran.html>

Bartoníček, R. (2020). Drahoš podal trestní oznámení kvůli lži, že si vzal od dětské nadace milion korun. Aktuálně.cz. Online: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/drahos-podal-trestni-oznameni-kvuli-lzim-ze-si-vzal-od-detsk/r~b42d8a3a339411ea84c6ac1f6b220ee8/>

BBC (2020). How President Trump took 'fake news' into the mainstream. BBC. Online: <https://www.bbc.com/news/av/world-us-canada-46175024>.

Bezpečnostní informační služba. (2019). Výroční zpráva Bezpečnostní informační služby za rok 2019 (2019). Online: <https://www.bis.cz/vyrocní-zpravy/>

Brzybohatá, A. (2020) Vakcíny nejsou zrychleně schválené ani nebezpečné, vyvrací Blatný fake news. iDnes. Online: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/koronavirus-blatny-fake-news-ockovani-vakcinace-bezpecnost-studie-administrace.A201204_161736_domaci_brzy

Buchert, W. (2020) Soumrak patriarchy: Exprezident Klaus šíří bludy připomínající konspirační teorie. Reflex. Online: <https://www.reflex.cz/clanek/komentare/104013/soumrak-patriarchy-exprezident-klaus-siri-bludy-pripominajici-konspiracni-teorie.html>

Clark, D. (2020). Trump suggests 'injection' of disinfectant to beat coronavirus and 'clean' the lungs. NBC News. Online: <https://www.nbcnews.com/politics/donald-trump/trump-suggests-injection-disinfectant-beat-coronavirus-clean-lungs-n1191216>

Cemper, J. (2020). HOAX: FB přítel z Anglie byl na testech na COVID 19, dlouho ho pak bolel nos a z nosu vytáhl nanočip. Manipulátoři. Online: <https://manipulatori.cz/hoax-fb-pritel-z-anglie-byl-na-testech-na-covid-19-dlouho-ho-pak-bolel-nos-a-z-nosu-vytahl-nanocip/>

Cemper, J. (2020). HOAXY: Anglie zakazuje očkování a při testování vakcíny americké firmy Pfizer zemřelo v USA šest testovaných osob. Manipulátoři. Online: <https://manipulatori.cz/hoaxy-anglie-zakazuje-ockovani-a-pri-testovani-vakciny-americke-firmy-pfizer-zemrelo-v-usa-sest-testovanych-osob/>

Česká televize. (2020). Žena, která stojí za zprávou o zákazu vycházení, se podle své advokátky přihlásila policii. Babiš uvedl, že jí hrozí osm let. Online: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3065258-policie-resi-nahravku-o-udajnem-zakazu-vychazeni-tomu-kdo-ji-rozsiril-hrozi-vezeni>

Dembowski, H. (2010) Getting the figures right. D+C Development and cooperation. Online: <https://www.dandc.eu/en/article/lies-damn-lies-statistics>

Edwards, E., Hillyard, V. (2020). Man dies after taking chloroquine in an attempt to prevent coronavirus. NBC News. Online: <https://www.nbcnews.com/health/health-news/man-dies-after-ingesting-chloroquine-attempt-prevent-coronavirus-n1167166>

Euractiv. 2020. Nebezpečné dezinformace o koronaviru přibývají. EU je poprvé připravena použít systém včasného varování. Online: <https://euractiv.cz/section/digitalni-agenda/news/nebezpecne-dezinformace-o-koronaviru-pribyvaji-eu-vubec-poprve-spousti-system-vcasneho-varovani/>

Europol (2020b). Catching the virus cybercrime, disinformation and the COVID-19 pandemic. Europol. Online: <https://www.europol.europa.eu/publications-documents/catching-virus-cybercrime-disinformation-and-covid-19-pandemic>

Europol (2020a). COVID-19 sparks upward trend in cybercrime. Europol. Online: <https://www.europol.europa.eu/newsroom/news/covid-19-sparks-upward-trend-in-cybercrime>

European Council. (2020). EU actions to tackle COVID-19 disinformation. Online: .
<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/coronavirus/fighting-disinformation/>

Evropská komise. (2018). Evropa, která chrání: EU posiluje opatření proti dezinformacím
Online: https://ec.europa.eu/czech-republic/news/181205_akcni_plan_proti_dezinformacim_cs

Evropská komise. (2020). Boj proti dezinformacím. European Commission. Online:
https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/fighting-disinformation_cs#online-zdroje.

Fallis, D. (2014). A Functional Analysis of Disinformation. In: IConference 2014 Proceedings.
iSchools. doi:10.9776/14278

Faryová, I. (2020). Jako Molotovův koktejl, říká analytik k dezinformacím o koronaviru v
Česku. iDnes.cz. Online: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/koronavirus-konspirace-vymysly-manipulace.A200411_110942_domaci_bur

FBI (2020). FBI Urges Vigilance During COVID-19 Pandemic. FBI. Online:
<https://www.fbi.gov/coronavirus>

Fichera, A. (2019). Notre Dame Fire Fuels Anti-Muslim Conspiracy Theory. Factcheck.org.
Online: <https://www.factcheck.org/2019/04/notre-dame-fire-fuels-anti-muslim-conspiracy-theory/>

Fildes, N., Stefano Di, M., Murphy, H. (2020). How a 5G coronavirus conspiracy spread across
Europe. Financial Times. Online: <https://www.ft.com/content/1eedb71-d9dc-4b13-9b45-fcb7898ae9e1>

Firozi, P. (2020). Tom Cotton keeps repeating a coronavirus conspiracy theory that was
already debunked. The Washington Post. Online:
<https://www.washingtonpost.com/politics/2020/02/16/tom-cotton-coronavirus-conspiracy/>

Formánek, D. (2020) Balení vakcíny COVID19 od firmy AstraZeneca. Otevři svou mysl.
Online: <https://www.otevrisvoumysl.cz/baleni-vakciny-na-covid-19-od-firmy-astrazeneca/>

Giordano, Ch. (2020) Coronavirus: Two men in US drink disinfectants in bid to prevent Covid-
19. Independent. Online:
<https://www.independent.co.uk/news/world/americas/coronavirus-disinfectant-drink-bleach-covid-19-atlanta-georgia-a9489566.html>

Gregor, M., Vejvodová P. (2018). Nejlepší kniha o fake news, dezinformacích a
manipulacích!!!: průvodce postpravdivým světem- Cpress.

Gunther, R., Nisbet, E., Beck., P. (2018). Trump may owe his 2016 victory to 'fake news,' new
study suggests. The Conversation. Online: <https://theconversation.com/trump-may-owe-his-2016-victory-to-fake-news-new-study-suggests-91538>

Ghebreyesus, T., A. (2019). Vaccine Misinformation: Statement by WHO Director-General on Facebook and Instagram. World Health Organization. Online: <https://www.who.int/news/item/04-09-2019-vaccine-misinformation-statement-by-who-director-general-on-facebook-and-instagram>

Golis, O. (2018) E-mailové lži. Předvolební dezinformace psali a šířili lékař, advokát, důchodce nebo farmář. iRozhlas. Online: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/dezinformace-e-mail-prezident-volby-drahos-zeman_1802090600_ogo

Heller J. (2015). Rumors and Realities: Making Sense of HIV/AIDS Conspiracy Narratives and Contemporary Legends. *American journal of public health*, 105(1), e43–e50. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2014.302284>

Hlavné správy. (2020). Pri testovaní vakcíny americkej firmy Pfizer zomrelo v USA šesť testovaných osôb. Online: <https://www.hlavnespravy.sk/pri-testovani-vakciny-americkej-firmy-pfizer-zomrelo-v-usa-sest-testovanych-osob/2374808?fbclid=IwAR3AmZ2-qe8JPqF38xrxzNeC2OuUbGbAQNypU2iuEEffKmbKQALNXErP-MY4#>

Hogan, J. (2020). FBI working with social media companies to stop the spread of misinformation. FOX13. Online: <https://www.fox13now.com/news/technology/fbi-working-with-social-media-companies-to-stop-the-spread-of-misinformation>

Hospodářské noviny. (2020).Kantar: Podpora ANO klesá, lidem vadí zadlužení země i chaotický boj s koronavirem. Online: <https://domaci.ihned.cz/c1-66818670-podpora-ano-klesla-na-27-5-procenta-do-snemovny-by-se-nedostali-komuniste-ukazuje-pruzkum-kantar>

Iacurci, G. (2020) Americans have lost \$13.4 million to fraud linked to Covid-19. CNBC. Online: <https://www.cnbc.com/2020/04/15/americans-have-lost-13point4-million-to-fraud-linked-to-covid-19.html>

iDnes.cz. (2020). Lidé protestovali proti nařízením vlády, jsou podle nich chaotická. Online: https://www.idnes.cz/usti/zpravy/teplice-demonstrace-vlada-narizeni.A200831_203628_usti-zpravy_pp

Ignatiou, S. (2019) EU-US Cooperation on Tackling Disinformation. Chatham House - The Royal Institute of International Affairs. Online: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2019-10-03-EU-US-TacklingDisinformation.pdf>

iRozhlas. (2020). Co jste udělal vy, měl udělat Plaga, pochválil Babiš při interpelacích poslance Feriho. Online: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/interpelace-koronavirus-cesko-druha-vlna-feri-babis_2010221612_cen

Islam, S., Sarkar, T., Khan, S. H., Kamala, M. a kol. (2020) COVID-19–Related Infodemic and Its Impact on Public Health: A Global Social Media Analysis. The American Journal of Tropical Medicine and Hygiene. 103, 4. DOI: <https://doi.org/10.4269/ajtmh.20-0812>

Jeden svět na školách. (2020). Publikace Dezinformační dezinfekce - výukové materiály ke (koronavirovým) dezinformacím. Online: <https://www.jsns.cz/projekty/medialni-vzdelavani/materialy/publikace/dezinformacni-dezinfekce>

Kelly, H. (2020). Russia spread fake news claiming Oxford coronavirus vaccine turn people into MONKEYS - and portrays Boris Johnson as Bigfoot. Online <https://www.dailymail.co.uk/news/article-8845937/Russia-spreads-fake-news-claiming-Oxford-coronavirus-vaccine-turn-people-MONKEYS.html>

Keményová, Z. (2020) Učit na dálku umíme, ale vláda rozhoduje chaoticky, stěžují si rektori. Online: <https://www.universitas.cz/aktuality/5878-ucit-na-dalku-umime-ale-vlada-rozhoduje-chaoticky-stezuji-si-rektori>

Kopecký, K. (2020). Ze Slovenska k nám doputoval hoax, který má zachycovat výsledky nošení roušek. E - bezpečí. Online: <https://e-bezpeci.cz/index.php/rizikove-jevny-spojene-s-online-komunikaci/hoax-fake-news/2003-ze-slovenska-k-nam-doputoval-hoax>

Kopecký, K., Szotkowski, R. (2019). Dezinformace a fake news (průvodce studiem). Univerzita Palackého v Olomouci. Online: https://www.pdf.upol.cz/fileadmin/userdata/PdF/VaV/2019/odborne_seminare/Kopecky_Dezinformace_a_Fake_News.pdf

Kopecký, K. (2018). Jak si ověřit informace na internetu? Online: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/trocha-teorie/jak-si-overit-informace-na-internetu>.

Kopecký, K. (2019). Mýty a dezinformace o Evropské unii opět rezonují veřejným prostorem. E-bezpečí. Online: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/rizikove-jevny-spojene-s-online-komunikaci/hoax-fake-news/1507-myty-a-dezinformace-o-evropske-unii-opet-rezonuji-verejnym-prostorem>

Kopecký, K. (2020). Ze Slovenska k nám doputoval hoax, který má zachycovat výsledky nošení roušek Online: <https://www.e-bezpeci.cz/index.php/rizikove-jevny-spojene-s-online-komunikaci/hoax-fake-news/2003-ze-slovenska-k-nam-doputoval-hoax>

Krupka, J. (2020). Internet zahltily bláznivé teorie o koronaviru: je to zbraň, zpackaná operace. Deník.cz. Online: https://www.denik.cz/z_domova/koronavirus-epidemie-nemoc-fake-news-panika-hoax.html

Lockwood, J. A. (2008) Six Legged Soldiers: Using Insects as Weapons of War. New York: Oxford University Press. Online: <http://www.oupcanada.com/catalog/9780195333053.html>
Libguides at Institute of Education. (2020). Evaluating Resources: 5 W's. Online: <https://libguides.ioe.ac.uk/c.php?g=482488&p=463336>.

Máca, R. (2020). Americká biologická zbraň nebo fiktivní pandemie a „operace pod falešnou vlajkou“. Falešné zprávy o koronaviru na českém internetu. Aktuálně.cz Online: <http://blog.aktualne.cz/blogy/roman-maca.php?itemid=36145&fbclid=IwAR1ds4iZkleJiX29uPxx9VXbCcajafwAuL7Pd4bjC1g9gEhW86BSr4xorZI>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2020). Mýty kolem maturit a otevírání škol. Online: <https://www.msmt.cz/myty-kolem-maturit-a-otevirani-skol>

Morkowitz, L. (2020). Tkáň z potráceného lidského plodu není přísadou v nové vakcíně proti onemocnění Covid-19. AFP Česká republika. Online: <https://napravoumiru.afp.com/tkan-z-potraceneho-lidskeho-plodu-neni-prisadou-v-nove-vakcine-proti-onemocneni-covid-19>

Morkowitz, L. (2020) Česká vláda neplánuje povinné očkování proti nemoci Covid-19. AFP Česká republika. Online: <https://napravoumiru.afp.com/ceska-vlada-neplanuje-povinne-ockovani-proti-nemoci-covid-19>

Murtha, J. (2016). How fake news sites frequently trick big-time journalists. Columbia Journalism Review. Online: https://www.cjr.org/analysis/how_fake_news_sites_frequently_trick_big-time_journalists.php.

MZČR. (2019). Mýty a fakta o očkování. Ministerstvo zdravotnictví České republiky. Online: <https://www.mzcr.cz/myty-a-fakta-o-ockovani/>

Nagler, Ch. (2017). 4 Tips for Spotting a Fake News Story. Harvard Summer School Online: <https://www.summer.harvard.edu/inside-summer/4-tips-spotting-fake-news-story>.

Novák, D. (2020) Na americké ambasádě ve Wu-chanu byly po její evakuaci nalezeny zakopané boxy s biologicky nebezpečnými materiály. Ty teď zkoumají vojenští biologové. Bezpečnostní síly ČLR zakázaly další diplomatické mise USA v krajině!. New World Order Opposition. Online: <http://www.nwoo.org/2020/03/01/sok-tusene-se-stava-realitou-na-americke-ambasade-ve-wu-chanu-byly-po-jeji-evakuaci-nalezeny-zakopane-boxy-s-biologicky-nebezpecnymi-materialy-ty-ted-zkoumaji-vojensti-biologove-bezpecnostni-sily/>

Novinky.cz. (2020) Zavřít Prahu? Nevěřte fámám, ujišťuje Hamáček. Online: <https://www.novinky.cz/koronavirus/clanek/zavrit-prahu-neverte-famam-ujistuje-hamacek-40317320>

Nutil, P. (2018). Média, lži a příliš rychlý mozek: průvodce postpravdivým světem. Grada. 2018.

Nutil, P. (2016) Jak si ověřit informace na internetu. IDNES.cz. Online: https://zpravy.idnes.cz/jak-si-overit-informace-na-internetu-prakticky-navod-pro-odhaleni-hoaxu-lzi-a-nesmyslu-grd-/mediahub.aspx?c=A160720_900441_mediahub_imp

Podhorský, M. (2019) Paraziti - mýty a skutečnost. Synlabianer. Online: <https://synlabianer.cz/clanek/paraziti-myty-a-skutecnost/>

Poslanecká sněmovna České republiky. (2012). Kancelář Poslanecké sněmovny se distancuje od internetového serveru Parlamentní listy. Online: <http://www.psp.cz/sqw/cms.sqw?z=3911>.

První zprávy. (2020). Koronavir roznáší obří komáři, tajná zbraň Číny nebo USA. Online: <https://www.prvnizpravy.cz/zpravy/zpravy/koronavir-roznaseji-obri-komari-tajna-zbran-ciny-nebo-usa/>

Reuters (2020) Fact check: The virus that causes COVID19 exists, can be tested for and is not the flu. Reuters. Online: <https://www.reuters.com/article/uk-factcheck-covid-flu-idUSKBN2613BS>

Reuters. (2018). UK's saving after Brexit even bigger than 350 million pounds, Johnson says. Reuters.com. Online: <https://fr.reuters.com/article/us-britain-eu-johnson-idUSKBN1F50T3>

Reality Check team BBC. (2020). Coronavirus: The fake health advice you should ignore. BBC News. Online: <https://www.bbc.com/news/world-51735367>

Rukojmí.cz. (2020). Závěrečná část – Likvidace Multimiliardář a zakládající šéf Microsoftu Bill Gates otevřeně přiznal, že vakcíny a současná zdravotní péče mají za cíl depopulaci planety. Řekl to na únorovém setkání elitní organizace TED. Online: <http://www.rukojmi.cz/clanky/800-bill-gates-priznal-vakciny-maji-snitiz-populaci>
<https://stranaspolu.sk/exkluzivny-prieskum-medzi-ucitelmi-nedoveruju-vlade-a-mnohi-si-myslia-ze-sa-chysta-cipovat-ludi/>

Speier, C.; Valacich, J.S., a Vessey, I. The Influence of Task Interruption on Individual Decision Making: An Information Overload Perspective. Decision Sciences. 1999. online: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1540-5915.1999.tb01613.x>.

Spinney, L. (2020) Bleach baths and drinking hand sanitiser: poison centre cases rise under Covid-19. The Guardian. Online: <https://www.theguardian.com/world/2020/jun/08/bleach-baths-and-drinking-hand-sanitiser-poison-centre-cases-rise-under-covid-19>

Subramaniam, T. (2020). Fact-checking Tom Cotton's claims about the coronavirus. Fact Check – CNN. Online: <https://edition.cnn.com/2020/02/18/politics/coronavirus-cotton-fact-check/index.html>

UNODC (2020). COVID-19-related Trafficking of Medical Products as a Threat to Public Health. United Nations Office on Drugs and Crime. Online: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/covid/COVID-19_research_brief_trafficking_medical_products.pdf

Society of Professional Journalist. (2020). SPJ Code of Ethics. Online: <https://www.spj.org/ethicscode.asp>

Syndikát novinářů ČR. (2020) Etický kodex. Online: <https://www.syndikat-novinaru.cz/onas/etika/eticky-kodex/>

Sherman, A. (2020). No, a dead voter named William Bradley didn't vote in Detroit. PolitiFact. Online: <https://www.politifact.com/factchecks/2020/nov/05/facebook-posts/no-dead-voter-named-william-bradley-didnt-vote-det/>

Stolton, S. (2020). Nebezpečné dezinformace o koronaviru přibývají. EU je poprvé připravena použít systém včasného varování. Euractiv. Online: <https://euractiv.cz/section/digitalni-agenda/news/nebezpecne-dezinformace-o-koronaviru-pribyvaji-eu-vubec-poprve-spusti-system-vcasneho-varovani/>

Strana Spolu. (2020). Exkluzívny prieskum medzi učiteľmi: Nedôverujú vláde a mnohí si myslia, že sa chystá čipovať ľudí. Online: <https://stranaspolu.sk/exkluzivny-prieskum-medzi-ucitelmi-nedoveruju-vlade-a-mnohi-si-myslia-ze-sa-chysta-cipovat-ludi/>

TNS Political & Social at the request on European Commission (2018). Eurobarometer 464 - Fake News and Disinformation Online. TNS Political & Social at the request on European Commission. Online: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/flash/surveyky/2183>

Vinklová, J. (2020). Falešné zprávy o koronaviru jako kyberhrozba. Dezinformátoři vydělávají i díky Googlu. iRozhlas. Online: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/koronavirus-dezinformace-reklama_2004270600_elev

Voráč, D. (2020). Hoaxy v perspektivě výuky. Online: <https://theses.cz/id/7xkwr3/>

Vosoughi, S., Roy, D., Aral S. The spread of true and false news online. Science [online]. 2018, 359(6380), 1146-1151. ISSN 0036-8075. doi:10.1126/science.aap9559

Waugh, R. (2018). 10 tips how to spot fake news. The Telegraph. Online: <https://www.telegraph.co.uk/technology/information-age/how-to-spot-fake-news/>.

WHO. (2020). Are antibiotics effective in preventing and treating the new coronavirus? World Health Organization. Online: https://www.who.int/images/default-source/health-topics/coronavirus/myth-busters/mythbuster-3.png?sfvrsn=10657e42_8

WHO. (2010). Countering misinformation about COVID-19. World health organization. Online: <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/countering-misinformation-about-covid-19>

WHO. (2020). Managing the COVID-19 infodemic: Promoting healthy behaviours and mitigating the harm from misinformation and disinformation. Online: <https://www.who.int/news/item/23-09-2020-managing-the-covid-19-infodemic-promoting-healthy-behaviours-and-mitigating-the-harm-from-misinformation-and-disinformation>

WHO. (2010). WHO works with the Government of the United Kingdom to tackle misinformation. World health organization. Online: <https://www.who.int/campaigns/connecting-the-world-to-combat-coronavirus/how-to-report-misinformation-online>

Wittka, J. (2020). Na facebooku se šíří informace, že vojáci uzavírají tajně Olomouc kvůli koronaviru. Je to hoax. Olomoucká Drbna. Online: <https://olomoucka.drbna.cz/zpravy/spolecnost/17544-na-facebooku-se-siri-informace-ze-vojaci-uzaviraji-tajne-olomouc-kvuli-koronaviru-je-to-hoax.html>

Wrobel, A. (2020). NATO and the EU: Tackling disinformation in partnership. Emerging Europe. Online: <https://emerging-europe.com/news/nato-and-the-eu-tackling-disinformation-in-partnership/>

Kontakty

Centrum prevence rizikové virtuální komunikace
Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Žižkovo náměstí 5, Olomouc, 77140
www.prvok.upol.cz

doc. Mgr. Kamil Kopecký, Ph.D. (kamil.kopecky@upol.cz)